

RPO-744189-VII-720.8/13/WS

**Raport przedstawicieli
Krajowego Mechanizmu Prewencji
z wizytacji Młodzieżowego Ośrodka Adaptacji Społecznej
w Szubinie**

1. Wstęp

Na podstawie artykułu 19 *Protokołu fakultatywnego do Konwencji w sprawie zakazu stosowania tortur oraz innego okrutnego, niehumanitarnego lub poniżającego traktowania albo karania*, przyjętego przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych w Nowym Jorku dnia 18 grudnia 2002 r. (Dz. U. z 2007 r. Nr 30, poz. 192) oraz działając z upoważnienia Rzecznika Praw Obywatelskich, w dniu 31 lipca 2013 r., do Młodzieżowego Ośrodka Adaptacji Społecznej w Szubinie (zwanego dalej: Zakładem, placówką lub MOAS) udali się pracownicy Zespołu Krajowy Mechanizm Prewencji (zwanego dalej KMP lub Mechanizmem) w składzie: Dorota Krzysztoń (kryminolog), Małgorzata Molak (pedagog resocjalizacyjny), dr Aleksandra Iwanowska oraz Wojciech Sadownik (prawnicy).

Celem wizytacji zapobiegawczej przedstawicieli Krajowego Mechanizmu Prewencji było sprawdzenie na miejscu sposobu traktowania nieletnich i dokonanie oceny pod względem ich ochrony przed torturami oraz innym okrutnym, niehumanitarnym lub poniżającym traktowaniem albo karaniem.

W ramach wizytacji dokonano następujących czynności:

- przeprowadzono rozmowę z Józefem Kardziszem – dyrektorem szkół oraz innymi pracownikami placówki obecnymi podczas wizytacji;
- dokonano oglądu terenu placówki oraz pomieszczeń użytkowanych przez wychowanków;
- przeprowadzono na osobności rozmowy z wychowankami;
- zapoznano się na miejscu z wybraną dokumentacją związaną z funkcjonowaniem placówki.

W trakcie wizytacji sporządzono dokumentację fotograficzną.

Dokonane w oparciu o powyższe czynności ustalenia, pracownicy Krajowego Mechanizmu Prewencji przekazali dyrektorowi szkół oraz wysłuchali jego uwag i wyjaśnień.

Ponadto po zakończeniu wizytacji analizie poddano wybraną dokumentację dotyczącą funkcjonowania placówki.

2. Charakterystyka placówki

Młodzieżowy Ośrodek Adaptacji Społecznej w Szubinie jest placówką o charakterze otwartym. Zakład jest przeznaczony dla nieletnich w wieku 13 – 21 lat, którzy wyrażają wolę uczestniczenia w procesie resocjalizacji, nie identyfikują się z podkulturą przestępczą oraz spełniają pozostałe wymagania określone w rozporządzeniu Ministra Sprawiedliwości z dnia 17 października 2001 r. w sprawie zakładów poprawczych i schronisk dla nieletnich (Dz. U. z 2001 r. Nr 124, poz. 1359 ze zm.) dalej: rozporządzenie. Pojemność Zakładu wynosi 60 miejsc. W dniu wizytacji w placówce ewidencyjnie przebywało 42 wychowanków, z czego 23 było urlopowanych, 2 nie powróciło z przepustki i 3 dokonało ucieczki.

W roku szkolnym 2012/2013 w MOAS funkcjonowały 4 grupy wychowawcze. Jedną z nich była grupa „samokontroli”, w której umieszczani byli wychowankowie, którzy wyróżniali się właściwym zachowaniem, przestrzegali na co dzień form dobrego zachowania, wykazywali inicjatywę w szkole, warsztatach i internacie. Podopieczni tej grupy cieszyli się największymi przywilejami. Decyzją Ministerstwa

Sprawiedliwości w roku szkolnym 2013/2014 grupa ta nie będzie funkcjonować. Dyrektor szkół wskazywał, że istnienie tej grupy motywowało wychowanków do poprawy zachowania, jako drogi do uzyskania większej swobody. Kierownictwo placówki planuje zorganizować podgrupę wychowawczą, która cieszyłaby się tożsamymi przywilejami.

3. Personel placówki

W Zakładzie opiekę nad nieletnimi sprawuje 11 wychowawców, 2 psychologów, pedagog oraz 17 strażników. W związku z funkcjonowaniem na terenie placówki szkoły oraz warsztatów chłopcy kształcą się pod kierunkiem 13 nauczycieli, w tym 7 nauczycieli praktycznej nauki zawodu. Wychowankowie mogą też liczyć na pomoc zatrudnionego pracownika socjalnego.

W roku szkolnym 2013/2014 w placówce rozpocznie pracę terapeuta uzależnień. Dotychczas dla chłopców wymagających takiej formy pomocy raz w tygodniu zajęcia prowadził terapeuta spoza MOAS. O skuteczności terapii informowali wizytujących wychowankowie, którzy z niej korzystali. W ocenie pracowników KMP zapewnienie tej formy terapii wychowankom jest bardzo istotne i działania podejmowane przez kierownictwo placówki należy docenić.

Wszyscy pracownicy placówki mający bezpośredni kontakt z nieletnimi, legitymują się odpowiednim kierunkowym wykształceniem oraz licznymi kursami kwalifikacyjnymi i studiami podyplomowymi, które predestynują ich do wykonywania określonych zadań związanych z nauczaniem i sprawowaniem pieczy nad wychowankami. W roku 2012 i 2013 odbyły się m.in. następujące szkolenia: dialog motywujący w pracy z młodzieżą (31 pracowników pedagogicznych), praca z oporem w podejściu motywującym (20 pracowników pedagogicznych), przemoc w rodzinie, profilaktyka uzależnień (pracownik socjalny), asertywność (12 strażników), usamodzielnienie wychowanków (dyrektor, pedagog, pracownik socjalny).

Zdaniem przedstawicieli KMP zasadnym byłoby poszerzenie oferty szkoleń dostępnych dla pracowników Zakładu o zagadnienia stosowania środków przymusu

bezpośredniego, udzielanie pierwszej pomocy oraz umiejętności radzenia sobie ze stresem. Ponadto pracownikom należy zapewnić także szkolenia z zakresu ochrony praw dziecka w prawie międzynarodowym i krajowym, na co wskazuje pkt 85 Reguł Narodów Zjednoczonych Dotyczących Ochrony Nieletnich Pozbawionych Wolności (Rezolucja Zgromadzenia Ogólnego 45/113) stanowiący, iż *personelowi pracującemu z nieletnimi pozbawionymi wolności, umożliwia się systematycznie szkolenia z zakresu wiedzy i umiejętności zawodowych, w szczególności z psychologii dziecka, pracy socjalnej i wychowawczej z dzieckiem, a także międzynarodowych standardów i norm.*

Podkreślić również należy, że placówka nie zapewnia psychologom superwizji. Z informacji przekazanych wizytującym wynika, iż jeden z psychologów korzysta z superwizji poza Zakładem. W rozmowie druga psycholog poinformowała, że cenniejsze dla niej są organizowane bardzo liczne szkolenia i finansowanie przez placówkę studiów podyplomowych dających możliwość pozyskania nowych umiejętności i istotnego rozwoju zawodowego. Przedstawiciele Mechanizmu zwracają jednak uwagę, że zapewnienie superwizji w znacznym stopniu przyczyniłoby się do zwiększenia efektywności pracy psychologów, pomagając jednocześnie w uporaniu się z obciążeniami wynikającymi ze specyfiki pracy w placówce resocjalizacyjnej.

4. Warunki bytowe

Warunki bytowe panujące w placówce określić należy jako bardzo dobre. Każda z funkcjonujących w Zakładzie grup wychowawczych ma do swojej dyspozycji świetlicę wyposażoną w stoły i krzesła, sprzęt audiowizualny, stoły do gry w *piłkarzyki*, na korytarzach stały również złożone stoły do tenisa stołowego. W świetlicy wychowankowie pod okiem wychowawcy odrabiają też lekcje. W każdej z grup istnieje kuchnia, w której do dyspozycji chłopców oddano frytkownicę, kuchenkę mikrofalową, czajnik i opiekacz.

Pokoje nieletnich urządzone są w sposób estetyczny, a ich wygląd świadczy o tym, iż wychowankowie mają możliwość dekorowania ich sposób odpowiadający ich indywidualnym upodobaniom. Meble (łóżka, szafy, biurka) sprawiały wrażenie

nowych, nie miały śladów uszkodzeń. Odzież, z której wychowankowie korzystają codziennie mogą przechowywać w swoich pokojach. Pozostałe rzeczy składowane są w magazynach ulokowanych w grupach wychowawczych. Problemem stwierdzonym przez wizytujących, ale także zgłaszanym przez wychowanków jest wysoka temperatura w okresie letnim w internacie (wydawany jest 1 wiatrak na grupę wychowawczą). W ocenie pracowników KMP w porze letniej w każdej sypialni należałoby zapewnić wiatrak.

Każda grupa wychowawcza posiada węzeł sanitarny, w skład którego wchodzi umywalnie i toalety. W dniu wizytacji wszystkie stanowiska prysznicowe posiadały przesłonki zapewniające intymność, natomiast jedynie 2 prysznice wyposażone były w maty antypoślizgowe, zabezpieczające przed niekontrolowanymi upadkami podczas korzystania z łazienki. Pracownicy KMP zalecają zakup brakujących mat. Ponadto przedstawiciele KMP odebrali niepokojący sygnał dotyczący sposobu przydziału maszynek do golenia. Wychowankowie informowali pracowników Mechanizmu, że 4 maszynki rzucały się w stronę nieletnich, zatrzymać je mogą tylko ci wychowankowie, którym uda się je złapać. Przedstawiciele Krajowego Mechanizmu Prewencji zwracają się o wyjaśnienie przywołanej sytuacji.

Podopieczni pełnoletni mogą palić wyroby tytoniowe w wyznaczonym miejscu. Wychowankowie, którzy nie używają wyrobów tytoniowych i są pełnoletni otrzymują nagrody zgodnie z mikrosystemem wychowawczym Zakładu. Pracownicy Mechanizmu pochwalają tę formę zniechęcania nieletnich do sięgnięcia po papierosy i motywacji już palących do zerwania z nałogiem.

W placówce zainstalowano monitoring wizyjny. Jego zasięgiem objęty jest teren na zewnątrz budynku oraz ciągi komunikacyjne, sala odwiedzin, izby przejściowe, oddzielne pomieszczenie mieszkalne, izba chorych. Zarejestrowany obraz przechowywany jest przez ok. miesiąc. Powyższy okres przechowywania nagrań nie spełnia wymogów wskazanych w § 105⁵ rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 17 października 2001 r. w sprawie zakładów poprawczych i schronisk dla nieletnich (Dz. U. z 2001 r. Nr 124, poz.1359 ze zm.), dalej: rozporządzenie (...) *Cyfrowy zapis z monitoringu izb mieszkalnych, przejściowych, izolacyjnych i izb*

chorych jest archiwizowany do czasu opuszczenia przez nieletnich w nich przebywających zakładu lub schroniska. W związku z powyższym przedstawiciele Mechanizmu zalecają modernizację monitoringu placówki.

W Zakładzie znajdują się 3 izby przejściowe oraz oddzielne pomieszczenie mieszkalne, o którym mowa w § 25 ust. 1 pkt 4 rozporządzenia. Żadne z wspomnianych pomieszczeń nie było w czasie wizytacji zamieszkałe. Wszystkie izby były zadbane, wyposażone w podstawowy sprzęt kwaterekowy (stolik, krzesło, szafki na rzeczy, biurko oraz łóżko), a ponadto w dwóch wyodrębniono kąpielnicę sanitarną. W jednej izbie przejściowej meble były trwale przytwierdzone do podłoża, przez co mogła ona pełnić funkcję pomieszczenia izolacyjnego. Wszystkie ww. pomieszczenia były wyposażone w książki i gry planszowe, dodatkowo w jednej izbie przejściowej był telewizor, a w drugiej wieża - stereo. W rozmowach z pracownikami Mechanizmu nieletni informowali, że w porze dziennej z izb przejściowych zabierane są materace i pozostawia się jedynie krzesła ogrodowe. W ocenie przedstawicieli KMP jest to nadmierne zwiększenie dolegliwości związanej z izolacją od pozostałych wychowanków. Zgodnie ze stanowiskiem CPT: *Miejsca, w których młode osoby śpią i prowadzą aktywność życiową powinny być – oprócz odpowiedniej wielkości, oświetlenia i wentylacji – właściwie umeblowane, dobrze urządzone i dostarczać odpowiednich wrażeń wzrokowych. Młodemu ludziom powinno się pozwolić na przechowywanie rozsądnej ilości rzeczy osobistych, jeśli przeciwko temu nie przemawiają przeważające względy bezpieczeństwa* (Fragment Dziewiątego Sprawozdania Ogólnego [CPT/Inf (99) 12]). W związku z tym przedstawiciele Mechanizmu zalecają odstąpić od tej praktyki.

Wychowankowie spożywają posiłki na stołówce. Jej stan, tak jak innych pomieszczeń Zakładu, należy określić jako bardzo dobry. W widocznym miejscu wywieszony był jadłospis na dany dzień. Chłopcy, z którymi rozmawiali przedstawiciele KMP, bardzo dobrze wypowiadali się na temat żywienia. Informowali, że mogą brać dodatkę, a także zrobione kanapki przynosić do internatu.

Pomimo bardzo dobrych warunków bytowych panujących w Zakładzie, placówka boryka się z problemami związanymi z uzyskaniem wsparcia Ministerstwa

Sprawiedliwości w zakupie agregatu prądotwórczego, docieplenia budynku oraz usunięcia przyczyn zawilgocenia pomieszczeń piwnicznych budynku głównego (pisma z dnia 28 stycznia i 10 czerwca 2013 r.). Dyrektor szkół informował, że w przypadku wyłączenia prądu, brak oświetlenia powoduje powstanie zagrożenia bezpieczeństwa wychowanków i pracowników. Brak termomodernizacji powoduje znaczne straty ciepła i wzrost kosztów utrzymania placówki. Niepodejmowanie działań związanych z zawilgoceniem piwnic powoduje konieczność ciągłych prac remontowych związanych z usuwaniem zawilgoceń i zalań. Mając to na uwadze przedstawiciele Mechanizmu zwracają się do Ministerstwa Sprawiedliwości o podjęcie działań mających na celu realizację ww. inwestycji.

Podsumowując uwagi dotyczące warunków bytowych przedstawiciele Krajowego Mechanizmu Prewencji pragną zauważyć, iż wizytowana placówka nie jest dostosowana do potrzeb osoby niepełnosprawnej. Specyfika Zakładu daje podstawy do uznania, że do grona wychowanków dołączyć może osoba np. poruszająca się na wózku inwalidzkim. W aktualnym stanie nie będzie ona mogła korzystać z urządzeń sanitarnych, czy też samodzielnie poruszać się po terenie placówki.

Należy zauważyć, iż zgodnie z Konwencją ONZ o prawach osób niepełnosprawnych, aby umożliwić osobom niepełnosprawnym niezależne życie Państwa strony podejmą odpowiednie środki obejmujące rozpoznanie i eliminację barier w zakresie dostępności budynków (art. 9 ust. 1, Konwencja o prawach osób niepełnosprawnych, sporządzona dnia 13 grudnia 2006 r. w Nowym Jorku, Dz. U. z 2012 r., poz. 1169).

5. Traktowanie

Zgodnie z informacjami przekazanymi przez dyrektora szkół w latach 2011-2013 (do dnia wizytacji) nie stosowano środków przymusu bezpośredniego.

W placówce obowiązuje procedura kontroli pobieżnej wychowanka, ponadto zgodnie z pkt 2 ust 2 procedury przyjmowania wychowanka do Zakładu (przyjmowanie wychowanka powracającego z urlopu lub przepustki do Zakładu)

zaznaczono, że w przypadku uzasadnionych podejrzeń strażnik, może przeprowadzić kontrolę osobistą wychowanka. W rozmowie z pracownikami KMP dyrektor szkół poinformował, że kontrole osobiste przeprowadzane są w placówce w pokoju odwiedzin (monitorowanym). Oprócz faktu, że przeprowadzenie kontroli osobistej w zasięgu kamer monitoringu jest niedopuszczalne i stanowi przejaw poniżającego traktowania, podkreślenia wymaga fakt, że obowiązujące przepisy nie upoważniają pracowników zakładów poprawczych i schronisk dla nieletnich do przeprowadzania tej czynności. Przepis §105⁹ ust. 1 pkt 3 rozporządzenia statuuje ogólne zobowiązanie pracowników realizujących plan ochrony zakładu do przeprowadzania kontroli w celu odnalezienia przedmiotów niebezpiecznych, niedozwolonych, udaremnienia ucieczki lub też w innych uzasadnionych przypadkach. Żaden jednak z przepisów określających obowiązki pracowników pełniących zmiany na poszczególnych posterunkach ochrony (§105¹¹ - §105¹⁹) nie przewiduje przeprowadzania kontroli osobistej wychowanków, a jedynie *przeglądanie i kontrolowanie zawartości wnoszonych i deponowanych bagaży lub rzeczy oraz sprawdzanie ładunków pojazdów* (§105¹³ ust. 1 pkt 8), *przeprowadzanie szczegółowych przeszukań pomieszczeń izby przejściowej, izby izolacyjnej lub izby chorych przed umieszczeniem w nich nieletnich oraz po opuszczeniu tych pomieszczeń przez nieletnich* (§105¹⁵ pkt 5), *przeprowadzanie kontroli pobieżnej nieletnich* (§105¹⁵ pkt 8, §105¹⁷ pkt 4, §105¹⁹ pkt 8). Także §105¹⁵ pkt 6 rozporządzenia nie może zostać uznany za podstawę do dokonywania kontroli osobistych wychowanków przez strażników bowiem zobowiązuje on jedynie do odnotowania w książce zmiany faktu *przeszukania osobistego* nieletniego przed umieszczeniem w izbie przejściowej lub izolacyjnej. W tym zakresie należy stwierdzić ponadto brak spójności w obrębie jednego aktu prawnego, który wprowadzając definicję legalną *kontroli osobistej* nie reguluje w jakich sytuacjach i przez jaki podmiot może być ona przeprowadzana, natomiast posługuje się pojęciem *przeszukania osobistego* bez jednoczesnego wskazania zakresu jego desygnatów.

Kontrola osobista stanowi w analizowanym obszarze najpoważniejszą ingerencją w prawo do prywatności i intymności osoby poddanej kontroli, a zatem

upoważnienia do jej dokonywania nie można domniemywać. Jeżeli wobec powyższego ustawodawca *expressis verbis* stworzył podstawy do przeprowadzania kontroli przedmiotów, pomieszczeń i kontroli pobieżnej nieletnich, to w oparciu o wnioskowanie *a minori ad maius* należy stwierdzić, iż tym bardziej obowiązujące regulacje prawne powinny wskazywać podmiot uprawniony do przeprowadzania kontroli osobistych nieletnich.

Odnotowania wymaga również fakt, iż uregulowanie kwestii związanych z przeprowadzaniem kontroli nieletnich na gruncie rozporządzenia budzi wątpliwości w zakresie swojej zgodności z wynikającym z art. 31 ust. 3 oraz art. 41 ust. 1 Konstytucji wymogiem zachowania ustawowej formy ograniczeń z zakresie korzystania z konstytucyjnych wolności i praw.

W odniesieniu do *procedury stosowania środka przymusu bezpośredniego i regulaminu izby izolacyjnej* należy zauważyć, iż przepisy stanowiące podstawę jej opracowania utraciły moc obowiązującą (rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 22 lutego 2011 r. w sprawie szczegółowych warunków i sposobu użycia środków przymusu bezpośredniego wobec nieletnich umieszczonych w zakładach poprawczych, schroniskach dla nieletnich, młodzieżowych ośrodkach wychowawczych i młodzieżowych ośrodkach socjoterapii (Dz. U. z 2011 r. Nr 48, poz.248) lub ich brzmienie zostało zmienione [art. 95a ustawy z dnia 26 października 1982 r. o postępowaniu w sprawach nieletnich (Dz. U. z 2013 r. poz. 628 ze zm.), dalej: upn]. W związku z powyższym przedstawiciele Mechanizmu zalecają ponowne opracowanie wymienionej procedury i regulaminu na podstawie aktualnych regulacji prawnych w tym zakresie, tj. ustawy z dnia 24 maja 2013 r. o środkach przymusu bezpośredniego i broni palnej (Dz. U. z 2013 r. poz. 628, dalej: ustawa o śpb) oraz wprowadzonych tą ustawą zmianach w upn.

W placówce opracowane są procedury kontroli na obecność narkotyków i alkoholu w organizmie wychowanka. Stosowane są, zgodnie z treścią wspomnianych dokumentów, w szczególności wobec wychowanków, którzy: powrócili z przepustki lub urlopu, uczestniczyli w zajęciach poza terenem placówki, zostali doprowadzeni z ucieczki lub niepowrotu. Ponadto w ramach zachowania bezpieczeństwa

wychowanek przebywający w placówce w każdej chwili może być poddany kontroli na obecność ww. substancji w organizmie. W przypadku, gdy wychowanek np. wraca do placówki pod wpływem alkoholu lub narkotyków, poddawany jest badaniu. W przypadku wyniku pozytywnego wychowanek jest następnie izolowany w izbie przejściowej.

Przedstawiciele KMP zwracają uwagę, że upn nie daje możliwości innej osobie niż kurator sądowy sprawujący nadzór nad nieletnim, zobowiązania nieletniego do poddania się badaniu w celu ustalenia w jego organizmie obecności alkoholu lub innego środka użytego w celu wprowadzenia się w stan odurzenia (art. 70b u.p.n.). Należy więc uznać, że personel zakładów poprawczych i schronisk dla nieletnich nie ma prawa zobowiązania podopiecznych do poddania się takim badaniom. W związku z czym pracownicy KMP zalecają zatem dostosowanie przyjętych w placówce procedur do obowiązujących przepisów.

W drugim semestrze 2012/2013 roku w Zakładzie realizowane były m.in. następujące programy wychowawcze i terapeutyczne:

- program edukacyjny karta rowerowa;
- kształtowania tożsamości wychowanków;
- resocjalizacja przez aktywność fizyczną;
- woda to wspaniała przygoda;
- „wiem o sobie wszystko i kontroluję swoje zachowania”;
- zajęcia socjoterapii i zajęcia wyrównawczo-kompensacyjne.

W placówce opracowany jest informator dla wychowanków oraz ich opiekunów dotyczący procesu usamodzielnienia. Oprócz opracowania broszury pracownicy Zakładu biorą czynny udział w czynnościach związanych z opuszczeniem placówki przez podopiecznego. Wybierany jest opiekun usamodzielnienia [art. 88 ust. 7 ustawy o pomocy społecznej (Dz. U. z 2004 r. nr 64 poz. 593 ze zm.)]. Powiadamiane jest Powiatowe Centrum Pomocy Rodzinie. Doradca zawodowy z Urzędu Pracy

w Bydgoszczy, pracownicy Urzędu Pracy i Ośrodka Pomocy Społecznej w Szubinie prowadzą z nieletnim zajęcia, na których nabywa wiedzę niezbędną do samodzielnego funkcjonowania po opuszczeniu placówki.

Podopieczni, z którymi rozmawiali pracownicy Mechanizmu, nie zgłaszali zdarzeń świadczących o nieludzkim lub poniżającym traktowaniu. Wskazywali ponadto pielęgniarzkę jako osobę godną zaufania, z którą mogą zawsze porozmawiać. W rozmowach z przedstawicielami KMP zaznaczali również, że pobyt w MOAS zmienił ich na lepsze.

6. Dyscyplinowanie

W roku szkolnym 2012/2013 w Zakładzie udzielono 552 nagrody, a środków dyscyplinarnych 104.

Katalog środków dyscyplinarnych i nagród obowiązujących w placówce zawarty został w Regulaminie udzielania wychowankom nagród i środków dyscyplinarnych Zakładu (dalej: regulamin). W odniesieniu do katalogu nagród wizytujący mają zastrzeżenia do wymienionej w regulaminie nagrody *zezwoleń na dodatkowe odwiedziny*. Przede wszystkim środek ten nie jest ujęty w katalogu nagród wymienionych w § 66 ust. rozporządzenia. Ponadto zgodnie z § 57 ust. 1 pkt 8 rozporządzenia wychowankowi w trakcie pobytu w zakładzie zapewnia się ochronę więzi rodzinnych. W związku z czym uzależnianie liczby widzeń od zachowania podopiecznego, w przypadku osób najbliższych, będzie sprzeciwiało się celowi określonemu w przepisach. Należy także podkreślić, że Dyrektor zakładu, placówki lub schroniska (...) może ograniczyć lub zakazać kontaktów nieletniego z osobami spoza zakładu, placówki lub schroniska dla nieletnich wyłącznie w przypadku, gdy kontakt ten stwarzałby zagrożenie dla porządku prawnego, bezpieczeństwa zakładu, placówki lub schroniska bądź może wpłynąć niekorzystnie na przebieg toczącego się postępowania lub proces resocjalizacji nieletniego (art. 66 § 4 upn). W takim przypadku dyrektor zakładu, placówki lub schroniska dla nieletnich niezwłocznie zawiadamia nieletniego i sąd rodzinny wykonujący orzeczenie o powodach decyzji.

Sąd może uchylić decyzję dyrektora (art. 66 § 5 upn). W tym miejscu należy przywołać **Zalecenie CM/Rec(2008)11**, zgodnie z którymi cyt.: *Nieletni będą mogli — za pośrednictwem listów, bez jakichkolwiek ograniczeń co do ich liczby, oraz tak często, jak będzie to możliwe, za pośrednictwem telefonu lub innych form komunikacji — kontaktować się z rodziną, innymi osobami i przedstawicielami organizacji zewnętrznych, a także będą mieli prawo do regularnych odwiedzin przez te osoby. Organizacja odwiedzin ma na celu umożliwienie nieletnim utrzymanie jak najbardziej normalnych relacji z rodziną oraz ich społeczną reintegrację. Personel instytucji powinien wspierać nieletnich w utrzymywaniu odpowiednich kontaktów ze światem zewnętrznym oraz powinien zapewnić im odpowiednie środki do realizacji tego celu (pkt 83-85.1). Przedstawiciele Mechanizmu zalecają dostosowanie powyższych zasad tak, by jego zapisy nie wskazywały na możliwość regulowania liczby odwiedzin na podstawie zachowania wychowanka.*

Listę nagród należy także uzupełnić o zgodę na noszenie własnej odzieży (§ 66 ust. 1 pkt 12 rozporządzenia).

W wyniku analizy środków dyscyplinarnych ustalono, że w placówce stosowany jest środek dyscyplinarny w postaci zakazu rozmów telefonicznych na okres do 1 miesiąca. Podkreślenia wymaga fakt, że § 71 ust. pkt 6 rozporządzenia przewiduje taką sankcję, jednakże wyraźnie wskazuje, że nie może ona dotyczyć rozmów z rodzicami (opiekunami). Pracownicy KMP zalecają uzupełnić regulamin o to wyłączenie.

Usunięcia wymaga środek dyscyplinarny wskazany w pkt „i” regulaminu wprowadzający ograniczenie lub wstrzymanie prawa spotykania się z osobami z zewnątrz, z wyłączeniem rodziców (opiekunów), na okres do 3 miesięcy. Tak jak wskazano na początku tego punktu Raportu ograniczenie widzeń może być stosowane jedynie we wskazanych w art. 66 § 4 upn okolicznościach, podlega ponadto sądowej kontroli (art. 66 § 5 upn).

Oprócz ww. środków dyscyplinarnych nieletni informowali o stosowaniu innych nieujętych w regulaminie bądź obowiązujących przepisach. Środkiem takim jest obowiązek chodzenia w dresie o jaskrawym kolorze. W opinii pracowników

Mechanizmu stosowanie takiego środka pozbawione jest uzasadnienia merytorycznego. W sprawie m.in. stosowania wobec nieletnich środka dyscyplinarnego w postaci obowiązku noszenia takiej odzieży przedstawiciele KMP zwrócili się do prof. nadzw. dr hab. Marka Konopczyńskiego – specjalisty w zakresie pedagogiki resocjalizacyjnej, z prośbą o opinię. Zdaniem wyżej wymienionego czynnik ten ma charakter stygmatyzujący, a tym samym antyresocjalizacyjny, zaś proces readaptacyjny ma za zadanie uruchomienie mechanizmów destygmatyzacji indywidualnej i społecznej wychowanków. W związku z powyższym pracownicy Mechanizmu zalecają odstąpić od przedmiotowej praktyki.

W zeszytach zebrań grupy znajdowały się wpisy świadczące o zakazaniu nieletniemu rozmów telefonicznych z sympatią (gr 1, 20 kwietnia 2013 r.) i zakazie palenia papierosów przez wychowanków gr 1 (gr 1, 11 lutego 2012 r.). Jako środki nieprzewidziane w przepisach rozporządzenia nie mogą być stosowane.

W rozmowach z przedstawicielami KMP nieletni wskazywali na problemy w komunikacji z personelem. Zwracali uwagę, że obawiają się odwoływać od kar i zgłaszać skargi lub wnioski, gdyż w takiej sytuacji słyszą „to pisz do sądu”. Taka praktyka jest niezrozumiała gdyż w regulaminie wyraźnie wskazane są zasady, na których wychowanek może odwołać się od wymierzonych środków dyscyplinarnych. Ponadto pkt 17 Praw i obowiązków wychowanka ZP MOAS w Szubinie przyznają nieletnim możliwość składania skarg, prośb i wniosków także do dyrektora placówki, a nie jedynie sędziego. Mając to na uwadze przedstawiciele Mechanizmu zalecają stosować się do regulacji opracowanych w Zakładzie.

7. Prawo do informacji

Zgodnie z informacjami przekazanymi przez dyrektora szkół z każdym przyjętym chłopcem rozmowę wprowadzającą przeprowadza dyrektor placówki. Następnie z chłopcem spotykają się pracownicy zespołu diagnostyczno - korekcyjnego, kierownicy działów oraz pozostali pracownicy pedagogiczni w celu zapoznania wychowanka z jego prawami i obowiązkami oraz zasadami pobytu

w zakładzie. Fakt zapoznania się z regulaminem nieletni potwierdza własnoręcznym podpisem pod stosownym oświadczeniem. Powyższą praktykę potwierdzili nieletni w przeprowadzonych z nimi rozmowach indywidualnych.

Zasady nagradzania, informacje na temat praw, obowiązków wychowanków, adresy organów, do których podopieczni mogą się odwołać i instytucji stojących na straży praw człowieka wywieszane są na tablicach informacyjnych na korytarzach grup wychowawczych.

Reasumując w ocenie pracowników KMP prawa wychowanków do informacji jest respektowane.

8. Prawo do kontaktu ze światem zewnętrznym

Odwiedziny nieletnich odbywają się w każdą niedzielę i święta w godzinach 09:00 - 15:00 w pokoju odwiedzin (pomieszczenie monitorowane). Po uprzednim uzgodnieniu z dyrektorem placówki spotkanie może odbyć się także w inne dni. Możliwe jest także przyznanie nieletniemu przepustki do miasta. Na podstawie postanowień *Regulaminu Odwiedzin w Zakładzie Poprawczym - MOAS w Szubinie* (dalej: regulamin odwiedzin), prawo do odwiedzin mają jedynie rodzice, opiekunowie, rodzeństwo, najbliższa rodzina oraz osoby bliskie. Pomimo tego, że obowiązujący regulamin odwiedzin zawiera, w odniesieniu do ograniczenia lub zakazu kontaktu nieletniego z osobami spoza Zakładu oraz sądowej kontroli przedmiotowej decyzji dyrektora, regulacje tożsame z zawartym w art. 66 § 4 i § 5 upn, to praktyka przyjęta w placówce odbiega od postanowień obu aktów. Zgodnie z informacjami przekazanymi przez dyrektora szkół podopieczni mogą być odwiedzani przez rodzinę lub opiekunów prawnych. Pozostałe osoby mogą spotkać się z wychowankami dopiero po uzyskaniu zgody dyrektora MOAS. Biorąc pod uwagę obowiązujący stan prawny pracownicy KMP zalecają dostosować do niego regulamin odwiedzin.

Kontakt telefoniczny możliwy jest codziennie w formie połączeń przychodzących do placówki. Wychowankowie mogą inicjować połączenia telefoniczne, w uzasadnionych przypadkach oraz w ramach nagrody, z telefonów znajdujących w grupach wychowawczych. Podczas oglądu pomieszczeń

wychowawców wizytujący uzyskali informację, że znajdujący się tam aparat jest wykorzystywany do kontroli rozmów wychowanków. Przedstawiciele Mechanizmu podkreślają, iż nie ma przepisów zezwalających na kontrolowanie rozmów telefonicznych nieletnich umieszczonych w zakładach poprawczych. Powyższa praktyka narusza prawo wychowanków do prywatności i przedstawiciele KMP zalecają jej wyeliminowanie. Na terenie MOAS zainstalowano samoinkasujący aparat telefoniczny. Wychowankowie mogą otrzymać jako nagrodę kartę telefoniczną z 15 impulsami, mogą także sami nabyć odpowiednią kartę. Jednakże z uwagi na ulokowanie automatu (korytarz przy wejściu do budynku) korzystać mogą z niego jedynie za zgodą wychowawcy.

Treść korespondencji, zgodnie z informacjami przekazanymi przez dyrektora szkół, jest sprawdzana jedynie w przypadkach wskazanych w art. 66 § 3 upn. W ramach zajęć komputerowych nieletni mogą także wysyłać pocztę elektroniczną.

Wychowankowie mogą występować o udzielenie przepustki lub urlopu. W tym celu wypełniają odpowiedni wniosek. W drugiej części tego dokumentu pozostawione jest miejsce na adnotacje kadry pedagogicznej na temat starań wychowanka w uzyskaniu przepustki lub urlopu, druk ten kierownik internatu przekazuje zespołowi diagnostyczno – korekcyjnego w celu wyrażenia opinii. Ostateczna decyzja należy do dyrektora placówki (Procedura ubiegania się wychowanka o udzielenie przepustki lub urlopu).

9. Prawo do ochrony zdrowia

Opiekę medyczną nad nieletnimi sprawują lekarz internista (1/3 etatu), psychiatra (1/3 etatu), stomatolog (1/3 etatu) oraz pielęgniarka (pełen etat). Lekarz internista przyjmuje podopiecznych w czwartki, natomiast psychiatra przyjmuje w placówce w razie potrzeby. Zabiegi stomatologiczne wykonywane są natomiast w prywatnym gabinecie stomatologa. Inne konsultacje specjalistyczne realizowane są w publicznych placówkach służby zdrowia.

Placówka dysponuje ambulatorium oraz izbą chorych. Badania lekarskie w ambulatorium odbywają się poza zasięgiem wzroku i słuchu strażników, których rola ogranicza się do przyprowadzenia wychowanka do gabinetu.

Zgodnie z informacją udzieloną przez dyrektora szkół nowo przybyły wychowanek badany jest przez lekarza oraz diagnozowany przez psychiatrę. Badania lekarskie przeprowadzane są w ambulatorium. W rozmowach indywidualnych nieletni pozytywnie wypowiedzieli się na temat zapewnionej im opieki medycznej.

Dyrektor szkół nie mógł odpowiedzieć na pytanie czy wychowankowie są objęci profilaktycznymi badaniami medycznymi, natomiast rozmowa z pielęgniarką była niemożliwa, ponieważ w czasie wizytacji przebywała na urlopie. Natomiast podopieczni poinformowali wizytujących, że w Zakładzie nie są prowadzone badania profilaktyczne. Z uwagi na fakt, że nie było możliwe wyjaśnienie tej kwestii z personelem medycznym pracownicy KMP zalecają przedstawienie informacji w tej sprawie. Należy w tym miejscu przywołać **Zalecenia CM/Rec(2008)11 Komitetu Ministrów dla państw członkowskich w sprawie europejskich reguł dla młodocianych przestępców objętych sankcjami lub środkami alternatywnymi:**

Reguła 71.: „Młodociani powinni otrzymywać profilaktyczną opiekę medyczną i edukację w zakresie zdrowia”.

Reguła 75.: „Opieka zdrowotna w instytucjach dla nieletnich nie powinna ograniczać się do leczenia chorych pacjentów, ale powinna być rozszerzona na medycynę społeczną i profilaktykę oraz nadzorowanie żywienia”.

Istotną rolę badań profilaktycznych i edukacji zdrowotnej w placówkach dla nieletnich podkreśla także Europejski Komitet do Spraw Zapobiegania Torturom oraz Nieludzkiemu lub Poniżającemu Traktowaniu albo Karaniu (CPT) w **Dziewiątym Sprawozdaniu Ogólnym [CPT/Inf (99) 12]**.

10. Prawo do wypoczynku i rekreacji

Placówka dysponuje bardzo bogatym zapleczem sportowym. Wychowankowie mogą korzystać z hali sportowej (w sąsiedztwie której są szatnie i prysznice), boiska wielofunkcyjnego, boiska do plażowej piłki siatkowej, bieżni, skoczni do skoku w dal,

auli widowiskowo-sportowej (stoły bilardowe i scena). W czasie wizytacji na zewnątrz ustawiony był także basen ogrodowy i natrysk. W czasie wolnym nieletni mogą uczestniczyć w licznych wycieczkach, turniejach sportowych, konkursach, koncertach i innych uroczystościach. W placówce funkcjonuje biblioteka.

Na terenie Zakładu zorganizowane są koła zainteresowań i prowadzone zajęcia tematyczne. Wychowankowie placówki mogą również działać w Uczniowskim Klubie Sportowy MOASEK oraz drużynie harcerskiej, która regularnie bierze czynny udział w zlotach drużyn harcerskich „Nieprzetartego Szlaku”. Podopieczni pod redakcją pracowników pedagogicznych Zakładu wydają również gazetkę „MOASEK”, w której opisują najważniejsze wydarzenia z życia placówki.

W ramach współpracy ze środowiskiem lokalnym w roku szkolnym 2012/2013 przeprowadzono szereg imprez m.in.: zlot drużyn Nieprzetartego Szlaku – pomoc niepełnosprawnym, edukacja leśna i ekologiczna – Nadleśnictwo Szubin, Szubiński Dom Kultury – konkurs muzyczny, udział UKS MOASEK w Biegu Niepodległości, światelko pokoju w Bazylice bydgoskiej, cała Polska czyta dzieciom – przedszkole nr 2, Pedros Cup 2013, festiwal karaoke w szubińskim domu kultury.

Z rozmów indywidualnych z nieletnimi wynika, iż w ciągu dnia mogą oni spędzać czas na świeżym powietrzu codziennie po kilka godzin. Zdaniem przedstawicieli Mechanizmu możliwość codziennego przebywania na świeżym powietrzu stanowi istotny wpływ na rozwój psychofizyczny młodzieży niedostosowanej społecznie, przebywającej w zakładach zamkniętych, czyli w warunkach ograniczonej swobody. Spędzanie czasu na dworze jest ponadto doskonałą okazją do wyrównania niedoboru ruchowego wychowanków.

Podsumowując pracownicy Mechanizmu bardzo wysoko oceniają urozmaiconą ofertę zajęć kulturalnych i sportowych z jakich mogą korzystać podopieczni.

11. Prawo do edukacji

Nieletni przebywający w MOAS mogą kontynuować edukację na poziomie szkoły podstawowej, gimnazjalnej oraz w zasadniczej szkole zawodowej.

Integralnym działem szkoły zawodowej są warsztaty: ślusarski, spawalniczy i stolarski, których podstawowym zadaniem jest nauka, kształtowanie umiejętności zawodowych wychowanków i wdrażanie ich do pracy zawodowej. W roku szkolnym 2012/2013 przeprowadzono następujące kursy kwalifikacyjne :

- kas fiskalnych -12 wychowanków;
- spawania – 7 wychowanków;
- kucharz małej gastronomii - 6 wychowanków;
- kurs malarz -6 wychowanków.

Wyposażenie szkoły należy ocenić jako bardzo dobre. Klasy zaopatrzone są w różnorodne materiały dydaktyczne i multimedialne. Wyposażenie pomieszczeń do nauki zawodu również nie budzi zastrzeżeń przedstawicieli KMP.

W rozmowach indywidualnych wychowankowie nie zgłaszali żadnych uwag odnośnie realizacji ich prawa do edukacji.

12. Prawo do praktyk religijnych

Na terenie zlokalizowana jest kaplica rzymskokatolicka. Nieletni nie mają jednak obowiązku uczestniczenia w nabożeństwach ani lekcjach religii. W rozmowach wychowankowie nie zgłaszali skarg w zakresie prawa do praktyk religijnych.

13. Zalecenia przedstawicieli Krajowego Mechanizmu Prewencji.

Na podstawie art. 19 *Protokołu Fakultatywnego do Konwencji w sprawie zakazu stosowania tortur oraz innego okrutnego, niehumanitarnego lub poniżającego traktowania albo karania*, przedstawiciele Krajowego Mechanizmu Prewencji zalecają:

Dyrektorowi MOAS w Szubinie:

1. odstąpienie od przeprowadzania kontroli osobistych wychowanków;
2. zaprzestanie przeprowadzania badań wychowanków na obecności w ich organizmie narkotyków i alkoholu przez pracowników MOAS;
3. zaprzestanie kontrolowania rozmów telefonicznych wychowanków;
4. stosowanie przepisów art. 66 § 4 i § 5 upn;

5. wprowadzenie zmian w katalogu środków dyscyplinarnych i nagród, zgodnie z uwagami zawartymi w pkt 6 Raportu;
6. odstąpienie od stosowania pozaregulaminowych środków dyscyplinarnych (w tym obowiązku noszenia stygmatyzującej odzieży);
7. stosowanie postanowień regulaminu udzielania wychowankom nagród i środków dyscyplinarnych dotyczących trybu odwoławczego;
8. zaprzestanie zabierania w porze daytimej materacy wychowankom przebywającym w izbie przejściowej;
9. dostosowanie procedury stosowania środków przymusu bezpośredniego i regulaminu pobytu wychowanka w izbie izolacyjnej do obowiązujących przepisów;
10. wyjaśnienie zgłoszonego przez wychowanków sposobu przekazywania maszynek do golenia;
11. zapewnienie wychowankom odpowiedniej liczby wiatraków w porze letniej;
12. modernizację monitoringu w celu archiwizowania nagrań zgodnie z obowiązującymi przepisami;
13. zakup dodatkowych mat antypoślizgowych;
14. zorganizowanie szkoleń dla pracowników placówki z zakresu ochrony praw dziecka w prawie międzynarodowym i krajowym, a także ze stosowania środków przymusu bezpośredniego i udzielania pierwszej pomocy przedmedycznej;
15. przy najbliższym remoncie placówki, wymagającym uzyskanie pozwolenia na budowę, uwzględnienie potrzeby przystosowania placówki do potrzeb osoby niepełnosprawnej;
16. wyjaśnienie kwestii profilaktycznych badań medycznych wychowanków.

Ministerstwu Sprawiedliwości:

1. zapewnienie środków finansowych na wskazane w pkt 4 inwestycje.